

Список літератури:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Украинской ССР: Научно-практический комментарий. К., 1984.
2. Петрухин И.Л. Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. М., 1964.
3. Кузнецов Н.П. Доказывание в стадии возбуждения уголовного дела. Воронеж, 1983.
4. Арсеньев В.Д., Заблоцкий В.Г. Использование специальных знаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела. Красноярск, 1986.
5. Филин Д.В., Князев В.А., Зинченко В.Н. К вопросу о формах использования специальных знаний в уголовном судопроизводстве // Проблемы социалистической законности. Х., 1991. Вып. 26.
6. Доказывание в органах внутренних дел. М., 1986.
7. Сорокотягин И.Н. Специальные познания в расследовании преступлений. Ростов, 1984.
8. Предварительные криминалистические исследования следов на месте происшествия. М., 1987.
9. Волинский В.А. Технично-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений. М., 1994.
10. Лысов Н.Н. Специальные исследования вещественных источников информации в деятельности аппаратов БХСС. Горький, 1987.
11. Григорьев В.Н. Обнаружение признаков преступления органами внутренних дел. Ташкент, 1986.
12. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. М., 1978.
13. Назначение экспертизы пищевых продуктов. Свердловск, 1979.
14. Степанов В.В. Предварительная проверка первичных материалов о преступлениях. Саратов, 1972.
15. Боголюбовская Т.В., Коваленко В.В. Понятие и правомерность производства специальных исследований в стадии возбуждения уголовного дела // Формы досудебного производства и их совершенствование. Волгоград, 1989.
16. Сердюков П.П. О процессуальной форме доказательств в стадии возбуждения уголовного дела // Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений. Иркутск, 1980.
17. Мороз Г.Е. Участие специалистов в стадии предварительного расследования: Автореф. дисс....канд. юрид. наук. Саратов, 1977.
18. Масленникова Л.Н. Процессуальное значение результатов проверочных действий в доказывании по уголовному делу. М., 1993.
19. Быховский И.Е. Процессуальные и тактические вопросы проведения следственных действий. Волгоград, 1977.
20. Нагнойный Я.П. О возможности назначения экспертизы до возбуждения уголовного дела // Криминалистика и судебная экспертиза. К., 1967. Вып. 4.

Надійшла до редколегії 14.01.97

С.І.Скоков

ОСОБИСТІТЬ РЕЦИДИВІСТА ТА ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Проблема попередження рецидивної злочинності завжди вважалась одною з найбільш складних і актуальних, оскільки вона свідчить про не-

достатню ефективність кримінально-правових засобів боротьби зі злочинністю.

Згідно з показниками кримінальної статистики відносний рівень рецидивних злочинів у відсотках до загальної кількості розкритих злочинів протягом останніх чотирьох років з 1992 до 1995 рр. дещо понизився (з 17,9% до 15,7%). У той же час падіння відсоткових показників рецидивної злочинності супроводжується зростанням абсолютних: у 1992 р. рецидивістами було скоєно 40073 злочини, а в 1995 р. - 60406, тобто зростання на 50,7% [1, с.153]. Тому цілком зрозуміло, що вивчення сучасної рецидивної злочинності з урахуванням суспільно-економічних, правових реалій сьогодення має дуже важливе теоретичне і практичне значення.

Серед наукових категорій, пов'язаних з рецидивною злочинністю, чільне місце займає рецидив. Його інколи помилково ототожнюють з рецидивною злочинністю або ж навіть з рецидивістом. А це зовсім різні, хоча і пов'язані, поняття.

Рецидивна злочинність - це сукупність злочинів, скоєних на тій чи іншій території особами, що вже раніше відповідали за порушення кримінальних законів. Тобто, іншими словами, рецидивна злочинність - це сукупність актів рецидиву. Рецидив - це повторне вчинення злочину після засудження або іншої передбаченої законом відповідальності за кримінальне правопорушення [2, с.232].

Слід зауважити, що офіційна кримінальна статистична звітність МВС України враховує "осіб, які раніше вчиняли злочини", не згадуючи ні про судимість, ні про характер злочинів (умисних чи необережних), ні про покарання та його відбуття.

У кримінологічній літературі визначаються такі види рецидиву, залежно від критеріїв класифікації:

- за кількістю судимостей - простий і складний, або багатократний (коли особа має дві та більше судимостей і знову вчинила злочин);
- за характером злочинів - спеціальний (коли повторюються ті ж самі або схожі злочини) і загальний (сукупність судимостей за різні види злочинів);
- за тяжкістю злочинів - рецидив тяжких злочинів і рецидив злочинів, що не є тяжкими;
- за формальними ознаками, тобто згідно з судовим вироком - особливо небезпечний рецидив.

Ці класифікації часом поєднуються і тоді йде мова про складний рецидив тяжких злочинів, або про спеціальний рецидив злочинів, що не є тяжкими тощо.

У багатьох літературних джерелах визначається також особливий різновид рецидиву, що зветься пенітенціарним, залежно від виду покарання, яке було призначене за попередній злочин, у даному разі - позбавлення волі.

Іншими словами, пенітенціарний рецидив має місце, коли особа відбула покарання - позбавлення волі - і учинила новий злочин під час виконання вироку або після звільнення. Пенітенціарний рецидив свідчить про ефективність покарання: чим вищий рівень злочинності в установах, що виконують покарання, чим більше звільнених знову повертається у місця позбавлення волі, тим, отже, нижчий рівень ефективності покарання.

Мета нашої роботи - визначити характерні риси особистості пенітенціарних рецидивістів, які вчинили повторні злочини після засудження та повного або часткового відбуття покарання.

В Україні у місцях позбавлення волі зараз утримується понад 220 тис. засуджених, серед них більше третини - у колоніях суворого режиму, тобто рецидивісти. Незважаючи на всі зусилля адміністрації місць позбавлення волі, у колоніях трапляються рецидивні злочини. У закладах УВП УМВС України у Харківській області, наприклад, протягом останніх п'яти років зафіксовано понад 60 тяжких злочинів, у тому числі 9 вбивств. Серед звільнених з названих місць позбавлення волі протягом 1996 р. у тому ж році 2,9% знову потрапили на лаву підсудних. Треба зауважити, що відсоток рецидивістів тим більший, чим більше судимостей: серед тих, хто був засуджений вперше, рецидив склав 2,0%, а серед багатократних рецидивістів - 5,6%. Це та інші спостереження приводять до висновку, що найважливішим чинником рецидивної злочинності є особистість рецидивіста.

Особистість злочинця-рецидивіста суттєво відрізняється від особистості особи, що порушила кримінальний закон вперше, оскільки рецидивіст має "тюремний" досвід і не зробив з нього належних висновків. Спілкування зі злочинцями сприяє залученню засудженого до кримінальної субкультури та спричиняє подальше соціальне відторгнення особи. Для діяльності рецидивістів характерні соціальна дезорганізація та спотворена моральна свідомість.

Щоб визначити риси особистості рецидивіста, які виявляються у злочині, треба мати науково обгрунтоване уявлення про структуру особистості взагалі і рецидивіста зокрема. Але серед психологів щодо цього немає єдиної точки зору. Найбільш послідовною є, на нашу думку, схема динамічної функціональної структури особистості, що була запропонована відомим вченим-психологом К.К.Платоновим. Вона складається з чотирьох підструктур, що розташовані на різних ієрархічних рівнях: 1) спрямованості; 2) досвіду; 3) форм відображування; 4) біологічно обумовлених властивостей особистості.

Характер і здібності, які є загальними якостями особистості, визначаються "накладеними підструктурними", що містять у собі елементи усіх названих рівнів [3, с.125-130].

Підструктура спрямованості особистості визначається як система її установок (диспозицій). Вона створюється головним чином вихованням, а тому соціально обумовлена. Спрямованість - це активне ядро особистості, яке об'єднує вчинки в їхню не випадкову послідовність та обумовлює здібність людини протистояти впливу випадкових обставин.

Спрямованість особистості формується на ґрунті притаманних їй потреб, їх ієрархії - від вищих духовних до фізіологічних. Якщо поведінка індивіда визначається, перш за все, фізіологічними примітивними потребами, то значно збільшується ймовірність виникнення та розвитку егоїстичної спрямованості, що є підґрунтям більшості злочинів. Спрямованість особистості багатьох рецидивістів визначається поглядами, ідеями та інтересами, що вступають у суперечність з загальнолюдськими цінностями і панівною правосвідомістю. На жаль, духовна криза сучасного суспільства стала чинником загострення протиріччя між індивідуальними потребами більшості громадян і можливостями їх легального задоволення. А це є одним із психологічних чинників злочинності, зокрема рецидивної. Тривала злочинна діяльність та низький соціальний статус неодноразово засудженого створює особливий психологічний настрій, що сприяє активізації та затвердженню антисуспільної спрямованості особистості. Але це не означає, що всі рецидивісти - це люди з антисуспільною спрямованістю. Рецидив, навіть багаторазовий, нерідко обумовлюється іншими складовими структури особистості правопорушника. Такими можуть бути психічні особливості, пов'язані з досвідом: знання, уміння, звички, навички.

Особливий інтерес для вивчення психології рецидиву викликає складне психічне явище, що зветься соціальною або поведінковою звич-

кою. Вона виникає внаслідок багаторазового виконання тих чи інших вчинків. Звичка розповсюджується на всі види діяльності, а також на мислення, а це, в свою чергу, виявляється в стереотипному та тенденційному виборі вчинків. Кримінологія знає особливу категорію "звичних" злочинців. Звичайні злодії, наприклад, крадуть зовсім не потрібні і малощінні речі, щоб тільки задовольнити потребу в самій крадіжці. Патологічна форма такої звички зветься kleptomaniєю. Є таке поняття регідності поведінки, коли індивід втрачає здатність змінити свою поведінку відповідно до ситуації, яка стала зовсім іншою, і продовжує діяльність, що стала вже безглуздою. Злочинна діяльність звичних рецидивістів якраз часто буває регідною.

Третю підструктуру особистості рецидивіста складають деякі порушення та вади психічних процесів - інтелектуальних, вольових, емоційних. Вони обумовлюють скоєння агресивних та інколи тяжких злочинів. Рецидив небережних і так званих "ситуативних" злочинів також породжується такими особистими рисами, як бездумність, недостатньо розвинутий інтелект, здатність легко піддаватись чужому впливу.

Так звана підструктура біопсихічних властивостей - темперамент, задатки, здібності, нахили, різного виду аномалії психіки - також обумовлюють злочинну діяльність рецидивістів, оскільки вони суттєво впливають на формування особистості та їх поведінку.

Особливої уваги потребує визначення криміногенної ролі психічних паталогій. Наші спостереження свідчать про те, що більше половини засуджених у колоніях суворого режиму перебувають на обліку у психіатра.

Безумовно, з часом люди, їх характери та інші особливості змінюються. Щодо осіб, які неодноразово чи багаторазово перебували у місцях позбавлення волі, то змінюються вони, як правило, у напрямку соціальної та психічної деградації. Проблема ресоціалізації особистості пенітенціарного рецидивіста безпосередньо стосується завдань скорочення рецидивної злочинності.

Комплексною цільовою програмою боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки передбачено здійснити у виправно-трудовах установах заходи щодо протидії професіоналізації та консолідації злочинців, що відбувають покарання. Виконання цього завдання потребує не тільки значного часу і коштів, але й наукового забезпечення профілактичних заходів психіатричного та психологічного впливу на неодноразово судимих осіб.

Список літератури:

1. Литвак О.М. Злочинність в Україні: стан, тенденції, заходи протидії (1992-1995 роки). Х., 1997.
2. Зелинский А.Ф. Криминология. Курс лекций. Х., 1996.
3. Платонов К.К. О системе психологии. М., 1972.

Надійшла до редколегії 08.02.97

В.В.Лисенко

ДЕЯКІ ПРИЙОМИ ЗІСТАВЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ У СПРАВАХ ПРО УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Процес розслідування ухилень від сплати податків пов'язаний з аналізом та використанням різноманітної інформації, що міститься у документах. Знання і розуміння такої інформації сприяє вирішенню завдань, що стоять перед органами попереднього слідства.

Однак для результативного проведення слідства, визначення його напрямків слідчий повинен уміти досліджувати документи і приймати відповідні рішення.

Дослідження документів передбачає взаємопов'язане вивчення усього масиву необхідних документів з метою отримання інформації, яка виконується в процесі розслідування. Орієнтування в документообігові підприємства дозволяє перевірити і проконтролювати дані, що відображені у первинних документах і облікових реєстрах, а також співвідношення їх з виявленими фактами порушень податкового законодавства. Дослідження документів дозволяє отримати інформацію про виконувану фінансово-господарську діяльність, установити осіб, які брали участь у виконанні конкретної операції, а також осіб, які допустили порушення податкового законодавства, інші факти.

Найпоширенішим і найбільш ефективним видом дослідження є зіставлення документів, що відображають виконання фінансово-господарських операцій. У практичній діяльності використовуються різні прийоми зіставлення документів; ми ж розглянемо у цій статті найбільш прийнятні.

Простим і зручним прийомом є зіставлення інформації та даних, що містяться у різних екземплярах одного й того ж документа. Цей прийом використовується при зіставленні накладних на відпуск товару (продукції), які складаються у двох екземплярах. Внесення фіктивних даних у ці документи дозволяє змінити кількість або вартість одержуваних товарів (продукції). Так, наприклад, директором МПП "Аудіо-відео-сервіс" при отриманні касет від